

MÖVZU 1

Fövqəladə halların təsnifatı

Ocaqov H.O.

Nağıyev N.T.

Muxtarov R.M

FÖVQƏLADƏ HALLARIN TƏSNİFATI

FH-in növlərinə görə təsnifatı

**Təbii mənşəli fəvqəladə hallar və onların
xarakteristikaları**

**Texnogen mənşəli fəvqəladə hallar və
onların xarakteristikaları**

Ekoloji xarakterli fəvqəladə hallar

**Sosial siyasi və hərbi siyasi xarakterli
hallar**

**Miqyasına görə
fövqəladə halların
təsnifatı**

Lokal (qismi)

Obyekt

Yerli

Regional

Milli

Qlobal

- **Lokal (qismi)** - hadisələr iş yerindən, iş sahəsindən, mənzildən kənara yayılır.
- **Obyekt** - (səciyəli) hadisələr sənaye obyektində, bina və ya qurğu həddlərində məhdudlaşır.
- **Yerli** - hadisələr ancaq yaşayış məntəqəsinin, təkcə bir şəhərin və ya kənd təsərrüfatı müəssisəsinin ərazisində özünü göstərir.
- **Regional** - fəvqəladə hadisə bir neçə sənaye və ya kənd təsərrüfatı rayonlarını, bütünlüklə şəhəri və onun ətraflarını əhatə edir.
- **Milli** - miqyaslı fəvqəladə hadisələr respublikanın xeyli ərazilərini əhatə edir, lakin dövlətin inzibati sərhədlərindən kənara çıxmayan hadisələrə deyilir.
- **Qlobal** - hadisələr isə bir ölkənin ərazisində məhdudlaşmır və qonşu dövlətlərin ərazilərinə də yayılır.

MƏNŞƏYİNƏ GÖRƏ FƏH-IN TƏSNİFƏTİ

Təbii xarakterli fəvqəladə hallar

Texnogen xarakterli fəvqəladə hallar

Ekoloji xarakterli fəvqəladə hallar

Sosial-siyasi və hərbi siyasi xarakterli hallar

Təbii xarakterli fəvqəladə vəziyyətlər

Təbii fəlakətlər – insan iradəsinə tabe olmayan, təbiət qüvvələrinin hərəkəti nəticəsində qəflətən baş verən, çoxsaylı insan itkisi, böyük maddi zərər və başqa ağır nəticələrə səbəb olan faciəli təbii təzahür və ya proseslərdir.

Təbii fəlakətlərə zəlzələlər, vulkan püskürmələri, sellər, sürüşmələr, uçqunlar, daşqınlar, quraqlıqlar, qasırğalar, tufanlar, qar basqınları və uçqunları, uzun müddətli güclü yağışlar, güclü davamlı şaxtalar, genişmiqyaslı meşə və torf yanğınları aiddir. Bura həm də 1974-ci ildə Venesuela Konfransında epidemiyalar, epizootiyalar, epifitotiyalar, meşə və kənd

təsərrüfatı zərərvericilərin kütləvi yayılması da daxil edilmişdir.

Təbii xarakterli fəvqəladə vəziyyətlər

Təbii fəlakətlər davam etmə müddətinə görə iki cür olur:

- ❑ *qəflətən baş verənlər* (zəlzələlər, qasırğalar və s.);
- ❑ *uzunmüddətlidavam edənlər*(epidemiyalar, daşqınlar, epizootiyalar və s.).

Təbii fəlakətlər yaranma səbəblərinə görə də iki cür olurlar:

1)təbii amillərlə bağlı olanlar (vulkan püskürməsi, dəniz səviyyəsinin güclü ləngəri, güclü daşqınlar, qasırğalar, güclü hərərətli hava, buzlaşma və s.);

2)antropogen amillərlə bağlı olanlar (toz burulğanları, eroziya).

Bir çox təbii fəlakətlərin yaranması isə həm təbii, həm də antropogen amillərlə bağlı olur (yanğınlar, torpağın eroziyası, uçqunlar və s.).

TƏBİİ XARAKTERLİ FÖVQƏLADƏ HADİSƏLƏR

1) Geofiziki təhlükəli hadisələr

2) Geoloji təhlükəli hadisələr (ekzogen geoloji təzahürlər)

3) Meteoroloji və aqrometeoroloji təhlükəli hadisələr

4) Dəniz hidroloji təhlükəli təzahürlər

5) Hidroloji təhlükəli təzahürlər

6) İnsanların infeksiyon (yoluxucu) xəstəlikləri

7) Kənd təsərrüfatı heyvanlarının yoluxucu xəstəlikləri

8) Kənd təsərrüfatı bitkilərinin xəstəlik və zərərvericilərə məruz qalması

1) Geofiziki təhlükəli hadisələr:

- zəlzələlər;
- vulkan püskürmələri.

2) Geoloji təhlükəli hadisələr (ekzogen geoloji hadisələr):

- sürüşmələr;
- sellər;
- qar uçqunları.

3) Meteoroloji və aqrometeoroloji təhlükəli hadisələr :

- tufanlar (9-10 bal);
- qasırğalar (12-15 bal);
- iri həcmli dolu;

4) Dəniz hidroloji təhlükəli hadisələr:

- ❑ tropik siklonlar (tayfunlar);
- ❑ sunamilər (qravitasiyalı dəniz dalğaları);
- ❑ güclü dalğalar (5 bal və daha yüksək);
- ❑ dəniz səviyyəsinin güclü ləngəri;
- ❑ erkən buz örtüyü və ya hərəkətsiz qalın buz qatı;
- ❑ gəmi və liman tikililərinin buzlaşması;
- ❑ sahil buzlarının qopması.

5) Hidroloji təhlükəli hadisələr:

- ❑ suların yüksək səviyyəsi (daşqın, subasma);
- ❑ yeraltı suların daşqınları (əsasən buzlar əriyən vaxt);
- ❑ yağış daşqınları;
- ❑ maneə və əngəllər (çay mənsəbində xırda
- ❑ buzların toplaşaraq sıxlıq yaratması);
- ❑ suyun aşağı səviyyəsi;

6) İnsanların infeksiyon (yoluxucu)

xəstəlikləri:

- epidemiyalar (insanların kütləvi şəkildə yoluxucu xəstəliklərə tutulması);
- ekzotik və xüsusi təhlükəli yoluxucu xəstəliklərin tək-tək təsadüf edilən halları.

7) Kənd təsərrüfatı heyvanlarının

yoluxucu xəstəlikləri:

- epizootiya (heyvanların yoluxucu xəstəliklərinin geniş yayılması);
- enzootiya (müəyyən ərazidə heyvanlar arasında epidemiya);

8) Kənd təsərrüfatı bitkilərinin xəstəlik

və zərərvericilərə məruz qalması:

- inkişaf edən epifitotiya (bitkilərin kütləvi xəstəlikləri);

- bitki zərərvericilərinin kütləvi yayılması.

GEOFİZİK TƏHLÜKƏLƏR HADİSƏLƏR

Zəlzələ - ən çox **dağıdıcı** qüvvəyə malik, **ağlasığmaz**, **idarə olunmaz** təbii fəlakətdir. Zəlzələ deyildikdə yeraltı təkan və yer qatının titrəmələri, yer qatının və yaxud mantiyanın üst qatlarının sürüşməsi və parçalanması nəticəsində, böyük məsafələrə elastik dalğavari ötürmələr başa düşülür. Zəlzələlər qəflətən yaranan və tez yayılan fəvqəladə hallara aid olur. Bu zaman ərzində təxliyə və qabaqlayıcı tədbirlər görmək mümkün deyil.

Zəlzələlərin baş verdiyi mərkəzə onun fokusu və ya hipomərkəz deyilir. Hipomərkəzin yer səthinə olan proyeksiyasına zəlzələnin epimərkəzi deyilir. Epimərkəzdən müşahidə nöqtəsinədək olan məsafəyə epimərkəz məsafə deyilir.

ZƏLZƏLƏ DALĞALARININ YAYILMA SXEMİ

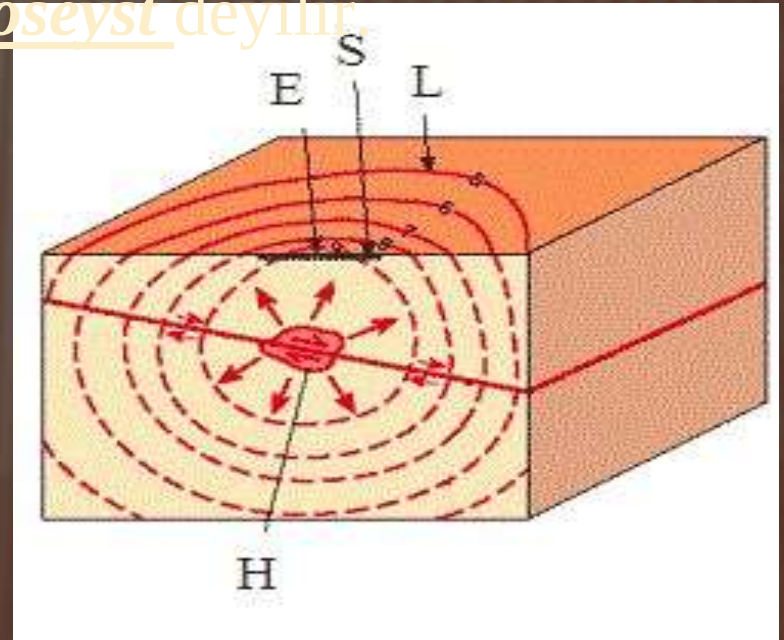
Seysmik dalğaların qüvvəsi epimərkəzdə daha yüksək olur. Yerində deformasiyası da məhz bu epimərkəz zonasında maksimuma çatır və tikintilərin dağılmasına səbəb olur. Epimərkəz sahəsində zəlzələlərin dağıdıcı qüvvəsi daha yüksək olduğu zonaya pleystoseyst sahəsi deyilir. Zəlzələ qüvvələri eyni olan nöqtələri birləşdirən xəttə izoseyst deyilir.

H – hipomərkəz;

E – epimərkəz;

L – izoseystlər;

S – pleystoseyst sahəsi

ZƏLZƏLƏNİN İNTENSİVliyinin AVROPA MAKROSEYSMİK SKALASI ilə ÖLÇÜLMƏSİ

Bal	Zəlzələnin intensivliyi	Nəticələrin qısa xarakteristikası
1	Nəzərə carpmayan	Yalnız seysmik cihazları ilə müşahidə edilir.
2	Çox zəif	Gstirahət edən insanlar tərəfindən hiss edilir.
3	Zəif	Yalnız az sayda insanlar tərəfindən hiss olunur.
4	Mülayim	Qabların, pəncərə Güğələrinin cingiltisi, əğyaların yüngül titrəməsi ilə müəyyən edilir.
5	Kifayət qədər güclü	Binaların ümumi silkələnməsi, mebelin tərpənməsi, pəncərə Güğələrində və suvaqlarda çatların əmələ gəlməsi, yatanların oyanması ilə müşahidə olunur.
6	Güclü	Hamı tərəfindən hiss edilir. Rəsmlər divardan düşür, suvaq parçaları tökülür. Binalar yüngül xəsarət alır.

7	Çox güclü	Dağ binalarda çatlar. Antiseysmik və ağacdan tikilmiş binalar sağlam qalır.
---	-----------	---

ZƏLZƏLƏNİN İNTENSİVLİYİNİN AVROPA MAKROSEYSMİK SKALASI GƏLƏ ÖLÇÜLMƏSİ

Bal	Zəlzələnin intensivliyi	Nəticələrin qısa xarakteristikası
8	Dağıdıcı	Sıldırım qayalarda və torpaqda çatlar əmələ gəlir. Heykəllər yerindən tərpənir və çökürlər. Evlərə güclü xəsarət dəyir.
9	Viran edici (dağıdıcı)	Dağ binalar çox güclü xəsarət alır və ya dağılır.
10	Məhv edici	Torpaqda böyük çatlar, sürüşmələr və çöküntülər əmələ gəlir. Dağ binalar tamam dağılır, dəmir yol reyslərin əyilir.
11	Fəlakət	Yerdə geniş çatlar, çox saylı sürüşmələr və çöküntülər. Dağ binalar tamamilə dağılır.

12

Güclü Fəlakət

Yer səthində dəyişikliklər böyük həddə çatır. Çox saylı çatlar, çöküntülər, sürüşmələr baş verir, Gəlalələr, göllər yaranır, çayların axmasında dəyişikliklər əmələ gəlir, heç bir tikili dözmür.

VULKAN

Yer qatının kanalları və qatları üzərində yaranan, yer üzərinə lava, kül, zəhərli qazlar, su buxarı və dağ cisimlərini püskürən geofiziki hadisəyə vulkan deyilir. Vulkan püskürmələri xəsarət alanların və qurbanların sayına görə ön yerlərdən birini tutur. YUNESKO-nun statik məlumatlarına əsasən son 5 ildə 200 min insan vulkan nəticəsində həlak olmuşdur.

VULKAN

Vulkanların püskürməsi - yer kürəsinin bəzi regionları üçün tez-tez təkrarlanan hadisədir. Vulkanlar fəaliyyətdə olan, yatmış və sönmüş vulkanlara bölünürlər. Yer üzərində **522 fəaliyyətdə olan vulkan** qeydə alınıb və bunlardan 20-40-1 hər il püskürür. Ən çox vulkan **Gndoneziyada, Yaponiyada, Mərkəzi Amerikadadır.** Vulkanların püskürməsi zamanı əsas zədə yetirən faktorlar bunlardır: közərmis lava, qazlar, tüstü, buxar, qaynar su, kül, dağ il və daş axınları.

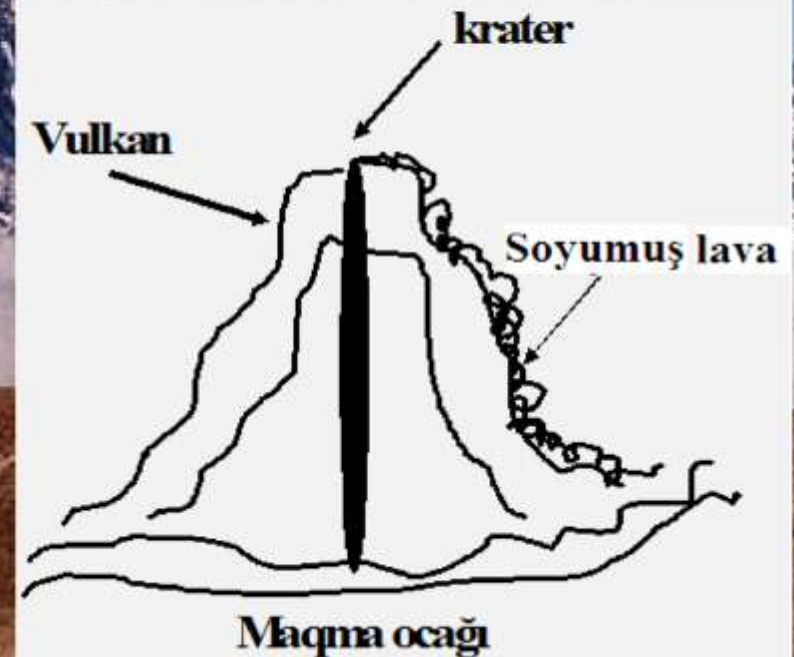

cisimlərinin qırıntıları, partlayış dalğası,
lil və daş axınları.

VULKANIN KƏSİYİ

Maqma dedikdə, yer daxilində ərimiş, yüksək hərarətli, son dərəcədə gözərmiş və qazlarla zəngin olan silikat maddə nəzərdə tutulur.

Vulkan konusunun zirvəsində yerləşən kasaşəkilli və ya qıfabənzər boşluğa **vulkan krateri** deyilir. Bəzən vulkan kraterləri su ilə dolaraq krater göllərinin yaranmasına səbəb olur.

VULKANLARIN PÜSKÜRMƏSİNDƏN ZƏRƏRİ AZALTMAQ YOLLARI

Vulkanların püskürməsindən zərəri azaltmaq üçün onların **“həyatını”** prognozlaşdırmaq və lazım olan **profilaktik tədbirlərin** keçirilməsi lazımdır. Fəaliyyətdə olan vulkanların əksəriyyəti — vulkanik ərazilərdə yerləşən xüsusi stansiyalar tərəfindən daim müşahidə altında saxlanılır. Vulkanların püskürməsini prognozlaşdırmaq üçün **vulkanik təhlükəsi xəritələri** tərtib edilir. Əhalini vaxtında məlumatlandırmaqla, müdafiə və təxliyə tədbirlərinin aparılması ilə vulkanik püskürmələrin törətdiyi zərər kəskin azaltmaq mümkündür.

mümkün zərəri kəskin azaltmaq
mümkündür.

VULKANIN PÜSKÜRMƏSİ GƏLƏ MÜBARƏZƏ ÜSULLARI:

- vulkanın vəziyyətini daim müəhlə etmək;
- təhlükəli ərazidən əhəlinin vaxtında kəçürülməsi;
- müdafiə bəndlərinin qurulması;
- lava və lil daşlı axınlarının axması üçün xüsusi kanalların tikilməsi;
- lavanın su ilə soyudulması;
- yaralanmış insanlara ilk yardımın göstərilməsi

GEOLOJİ TƏHLÜKƏLİ TƏBİİ

FƏLAKƏTLƏR

Sürüşmə - adətən dağ yamaclarında olan torpağın eroziyadan, yaxud abraziyadan ağıınması, suyun dağın ətəklərinin yuması, yamacların titrəməsi və ya əlavə təsirə məruz qalması nəticəsində baş verən torpaq sürüşməsindən ibarət hadisədir.

Sürüşmələrin sürəti saatda onlarca metrə çatır. Məsələn: **1990-cı** ildə leysan yağışlardan fəallaşan sürüşmə **Xəzər donanmasının hərbi Gəhərciyində** bir neçə binanı elə sürətlə dağıtmışdı ki, adamlar oradan çıxmağa imkan tapa bilməmişdilər.

Respublikamızda ən çox sürüşmələrin olduğu yer **Bayıl zonasıdır.**

Sürüşmələrin qarşısını almaq üçün görülən tədbirlərdən ən vacibi həmin ərazilərdə çoxlu sayda **ağacların əkilməsidir.**

SELLƏR

Sel – Çayların məcrası boyu özü ilə çoxlu (həcmnin 10-15%-dən artıq) bərk material (qum, çınqıl) gətirən və sıxlığı suyunkundan 1,5-2 dəfə çox olan axındır.

Sel, hündürlüyü 20-40 sm olan dalğa şəkilində saniyədə 2030m sürətlə hərəkət edir və rast gəldiyi maneələrə hər kvadrat metrə onlarla ton güclə təsir göstərir.

Mənşəyinə görə sellər leysan seli və qar ərintisi selləri növlərinə aid edilir. Sellərin 80-90%-i leysan mənşəlidir.

QAR UÇQUNLARI

Nisbi hündürlüyü **20-40 m**-dən çox, mailliyi **25 dərəcə** olan sahələrdə baş verir. Qar uçqunlarının sürəti **saniyədə onlarla metrə**, həcmi milyon kub metrə çata bilir.

Quru qar uçqunu, **yaş** qar uçqununa nisbətən daha **sürətlə hərəkət** edir. Qar uçqunlarının əsas səbəbi **qarın intensiv yağması** və yamacların aşağı hissələrinin əriməsidir. Sutka ərzində qarın qalınlığı **30 sm-ə** çatan hallarda külli sürətdə iri qar uçqunları təhlükəsi meydana çıxır.

Müdafiə üsulları qar yağmış hündürlükləri **atəşə tutmaqdır**.

Ocaqov H.O.

Nağıyev N.T.

Muxtarov R.M

METEOROLOJİ XARAKTERLİ TƏBİİ HADİSƏLƏR

Fırtına – Əsasən 9-11 bal arasında olub, böyük dalğaların əmələ gəlməsinə səbəb olur və güclü dağıdıcı gücə malikdir.

Qasırğa – Əsasən dolmuş buludlar arasında əmələ gəlir. Dairəvi şəkildə fırlanaraq Yer səthinə enir. Yer səthinə endiyi andan 30 m dərinliyində 40-60 km məsafəni qət edə bilər. Qasırğalar sulu və alovlu olurlar. Küləyin sürəti səs sürətindən böyük olur. Sürətləri 1200km/saat çata bilər. Qasırğaların dağıdıcı təsiri küləyin sürətilə, eləcə də tufan və leysan yağışları sayəsində törəyən yağışlarla müəyyən edilir. Sürəti 18 ballıq Boforton şkalası ilə ölçülür.

Tufan - Küləyin sürəti 0-dan səs sürətinə qədər ola bilər. 1946-cı ilə kimi 12 ballıq şkala ilə, 18 ballıq şkala ilə ölçülür. Tufanlar əsasən atmosferdə baş verən siklon hadisələri nəticəsində yaranır. Bu zaman küləyin sürəti 26 – 31 m/san arasında olur.

METEOROLOJİ XARAKTERLİ TƏBİİ HADİSƏLƏR

Dolu – Atmosfer yağıntılarının bir növüdür. Bulud daxilində qar topalarının hərəkəti nəticəsində yaranır. Tərkibində buz kristalları ilə bərabər soyuq su damcıları olur və Buz qatı ilə örtülür. Ölçüsü 5-dən 55 mm-ə qədərdir (təbiətdə 13sm, 1kq çəkisində müşahidə olunub). Xalq təsərrüfatına ən böyük ziyan vuran təbii fəlakətdir. Dolular ən çox Gədəbəy, İsmayıllı və Şəki rayonlarında müşahidə olunur.

DƏNGİZ HİDROLOJİĞƏ TƏHLÜKƏLİ TƏZAHÜRLƏR

Sunamilər - ən təhlükəli təbii dəniz hidroloji hadisəyə aid edilir, yapon dilindən “**körfəzdə hündür dalğa**” kimi tərcümə olunur.

Sunami sualtı və sahilyanı zəlzələlər nəticəsində yaranan **dəniz dalğalarının** bir növüdür. Okeanın dibinin qalxması, enməsi zamanı sahilə qəflətən qeyri adi hündür ləpələr peyda olur.

Sunamilər torpağın **tektonik** hərəkətindən, sualtı **vulkanların** püskürməsindən, okeanda böyük **torpaq** hissələrinin çökməsindən, yeraltı sürüşmələrdən yaranır.

hissələrinin çökməsindən, yeraltı sürüşmələrdən yaranır.

HIDROLOJİ TƏHLÜKƏLİ TƏZAHÜRLƏR

Daşqınlar, subasmalar - çaylarda, göllərdə, dənizlərdə su səviyyəsinin qalxması nəticəsində yerin xeyli ərazilərinin müvəqqəti olaraq su basmasıdır. Bütün fəlakətlər arasında təkrar olunma sayına görə, ərazinin əhatə dairəsinə görə və illik iqtisadi ziyanın həcminə görə daşqınlar ön yeri tutur.

Hidroloji proqnoz aparmaqla, daşqınları proqnoz etmək olar. Su basmış sahələrdən və dəymiş ziyandan asılı olaraq daşqınlar kiçik, böyük, mühüm və fəciəli olur.

Kiçik daşqınlar düzənlik çaylarına xarakterikdir. Onların dövrülüyü **10–15 ildən** bir olur. Bunun nəticəsində alçaqda yerləşən torpaqların 10%-dən çoxunu su basır. Kiçik daşqınlar insan qurbanları və maddi itkilərlə əlaqədar deyil.

İNSANLARIN İNFEKSİYON (YOLUXUCU) XƏSTƏLİKLƏRİ

Epidemiya - kəsin yolxucu xəstəliklərin sürətlə və geniş halda insanlar arasında yayılmasına deyilir. Yolxucu xəstəliklərin törədiciləri mikroblardır (növləri: bakteriyalar, viruslar, riktersiyalar və göbələklər).

Xəstəliklər aşağıdakı yollarla və vasitələrlə yayılırlar:

- tənəffüz orqanları vasitəsilə;
- yoluxmuş ərzaq məhsullarından və sudan istifadə edərkən;
- Yoluxmuş əşyalara toxunarkən;
- Xəstə adamlar və heyvanlarla təmasda olarkən və s.

KƏND TƏSƏRRÜFATI HEYVANLARININ YOLUXUCU XƏSTƏLİKLƏRİ

Epizootiya – rayonda və ya ölkədə heyvanlar arasında xəstəliyin yayılmasıdır.

Zərərvericilərin geniş yayılması da xalq təsərrüfatına, xüsusən də meşə və kənd təsərrüfatına ciddi ziyan vurur. Eyni zamanda insanların məhvinə də gətirib çıxarır. Məsələn: Son bir neçə ildə yayılmış *quş qrip*i xəstəliyi bəzi yerlərdə insanların məhvinə səbəb oldu. 2005-2010-cu illərdə *quş qrip*i nəticəsində dünyada yüzlərlə adam məhv olmuşdu.

KƏND TƏSƏRRÜFATI BƏTKİGLƏRİNGİN XƏSTƏLGİK VƏ ZƏRƏRVERGİGLƏRƏ MƏRUZ QALMASI

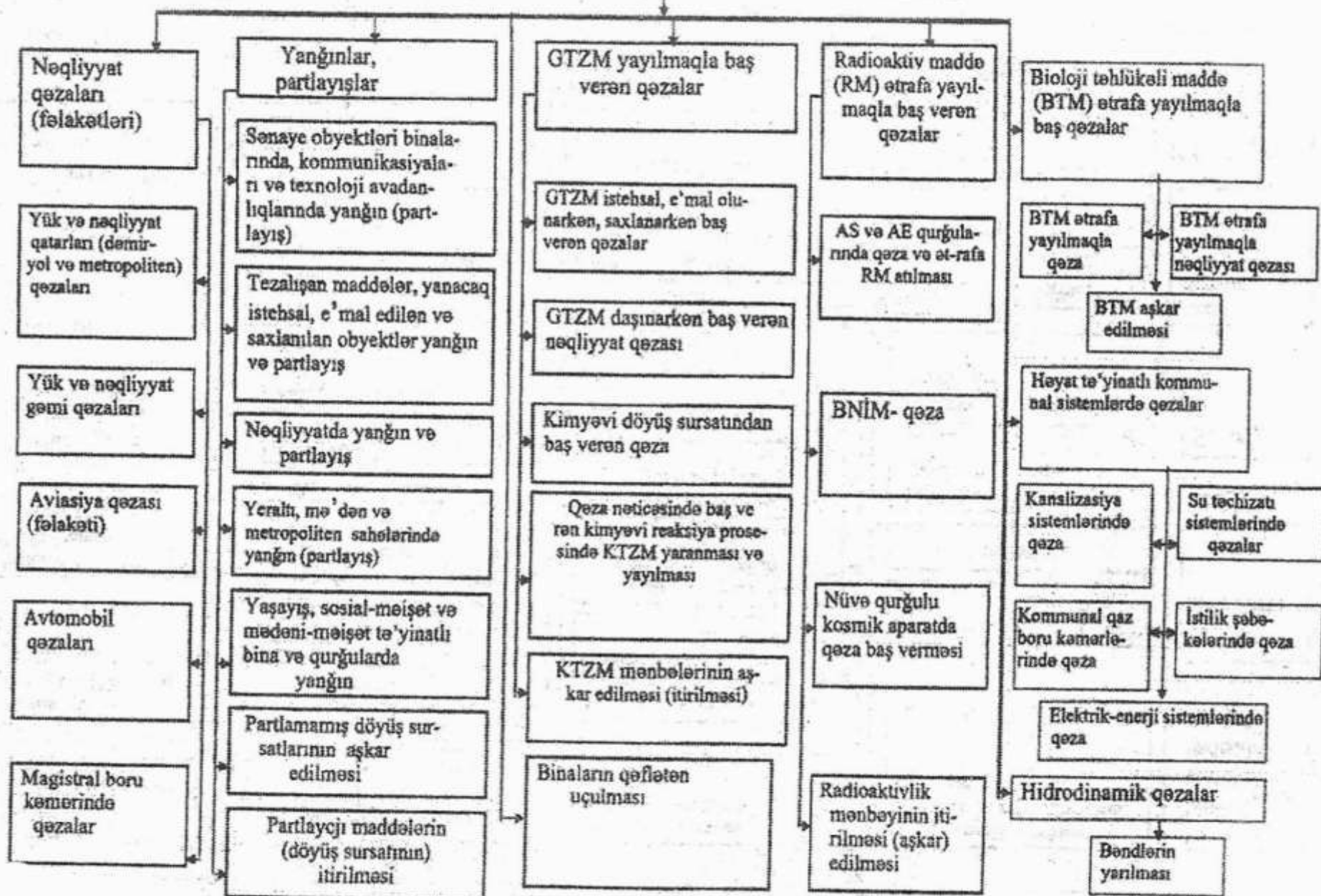
Epifitotiya – bitki xəstəliklərinin yayılmasından ibarətdir. Bu xəstəliklərə təbiətdə geniş rast gəlinir. Bunlar: dənli bitkilərin pas xəstəliyi, çəltiyin göbələkcik xəstəliyi və s.

Müxtəlif kimyəvi maddələrdən düzgün istifadə edilməməsi nəticəsində də məhv ola və ya xəstəliklərə məruz qala bilər.

İnfeksion xəstəlik ocağı yaranarkən yoluxmuş ərazidə insanların, heyvanların və bitkilərin mühafizəsi üzrə tədbirlər müvafiq orqanlar tərəfindən, o cümlədən də dövlət sərhədlərində gömrükxanalar tərəfindən yerinə yetirilir.

Texnogen xarakterli fəvqəladə hadisələr

Azərbaycan Respublikasının ərazisində təbii xarakterinə görə texnogen fəvqəladə hadisələrin təsnifatı

TEXNOGEN XARAKTERLİ FÖVQƏLADƏ HALLAR

Bu halların əsas səbəbkarı insandır (90% qəzalar məsuliyyətsizliyin, səhlənkarlığın, həddən ziyadə istismarın nəticəsində baş verir yaxud qəsdən törədilir).

Texnogen xarakterli fəvqəladə hallar aşağıdakılar nəticəsində əmələ gəlir:

- qəzalar;
- yanğınlar; -
partlayışlar.

Qəzalar - qurğuların, cihazların, binaların və tikililərin zədələnməsi olub, insan həyatı üçün təhlükə yarada bilən istehsalat proseslərindəki pozulmalarla müşayiət olunur.

Qəzalar kommunal-enerji şəbəkəsində, nəqliyyatda və istehsalat müəssisələrində baş verə bilər.

TEXNOGEN XARAKTERLİ FÖVQƏLADƏ HALLAR

İstehsalatda baş verən *qəzalar* nəticəsində yanğınlar və partlayışlar baş verə bilər. Bunun nəticəsində işə bina və tikililərin, qurğu, texnikaların dağılması, zədələnməsi, ərazinin suyun altında qalması, rabitə, elektrik və kommunal şəbəkədə zədələnmələr baş verə bilər. *Partlayışlar* zamanı zərbə dalğasının təsiri yalnız dağıntılara deyil, insan tələfatına da gətirib çıxarır.

Partlayışlar çox zaman böyük həcmdə karbohidratların (metan, etan, propan) istifadə edildiyi sahələrdə baş verir. Bəzi kimyəvi maddələrin yanma prosesində zəhərli tüstü yaranır ki, bu da zəhərlənmələrə gətirib çıxarır.

TEXNOGEN XARAKTERLİ FÖVQƏLADƏ HALLAR

İri müəssisələrdə baş verən partlayışlar konstruksiyaların deformasiyası və dağılması, yanğınların əmələ gəlməsi, enerji sistemlərinin sıradan çıxması və zəhərli maddələrin ətraf mühitə yayılması ilə müşahidə olunur.

Ən ağır qəzalar yeraltı mədənlərdə kömür tozunun və təbii qazın partlanması nəticəsində baş verir. Belə **partlayıqlar** adətən yanğın uçulma və insan tələfatı ilə nəticələnir.

TEXNOGEN XARAKTERLG

FÖVQƏLADƏ

HALLAR

Yanğınlar daha çox nəhəng müəssisələrdə, neft mədənlərində və yaşayış məntəqələrində qəza vəziyyəti yaradır. Qəza və təbii fəlakət zamanı yanğınların yaranmasına əsas səbəblər **tez alışan və ya partlıyıcı maddələrin** dağılması, istixanaların partlaması, elektrik xətlərində qısaqapanma, bəzi kimyəvi maddələrin qarşılıqlı təsiri ola bilər. Yanğınların əmələ gəlməsinə başlıca səbəb həmin müəssisənin iş fəaliyyətindən və binanın tikildiyi materiallardan asılıdır.

YANAN MADDE VƏ MATERİALLARIN NÖVLƏRİGNƏ GÖRƏ YANĞINLARIN TƏSNİFATI

- **“A”** sinfi yanğınlar — Bərk maddələrin yanması.
 - **A1** — közərən bərk maddələrin yanması (kömür, kağız).
 - **A2** — közərməyən bərk maddələrin yanması (plastik maddələr).
- **“B”** sinfi yanğınlar — Mayələrin yanması.
 - **B1** — Suda həll olunmayan mayələrin yanması (benzin, efir yağı, neft).
 - **B2** — Suda həll olunan mayələrin yanması (spirt, qliserin).

- “C” sinfi yanğınlar — qazabənzər maddələrin yanması.
- Məişət qazının, propanın və s. yanması.

- **“D”** sinfi yanğınlar — metalların yanması.
 - **D1** —yüngül metalların yanması, qələvilər istisna olunmaqla (alüminium, maqnezium və onların birləşmələri).
 - **D2** — Qələvi metalların yanması (Natrium, kalium).
 - **D3** — Metal birləşmələri olan maddələrin yanması (üzvümmetal birləşmələri).
- **“E”** sinfi yanğınlar — Elektrik qurğuların yanması.
- **“F”** sinfi yanğınlar —Radioaktiv maddələrinvə onların tullantılarının yanması.

YANAN MADDƏ VƏ MATERİALLARIN NÖVLƏRİNƏ GÖRƏ YANĞINLARIN TƏSNİFATI

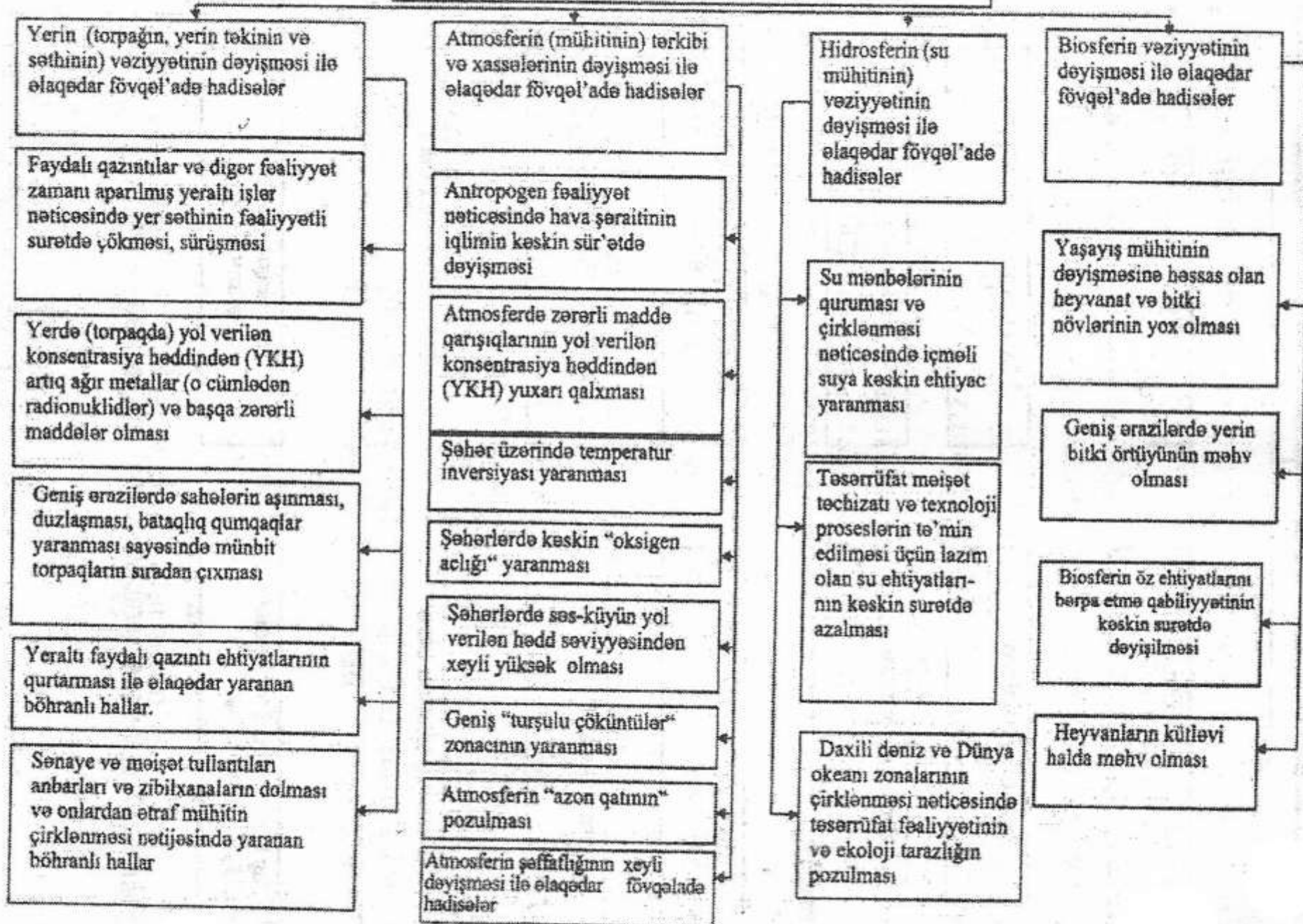
FÖVQƏLADƏ HALLARIN SAYININ ARTMASINA SƏBƏB OLAN TEXNOGEN AMĞLLƏR

Bu amillər sırasına aĞağıdakılar aiddir:

- iqtisadiyyat sahələrində ən yeni təhlükəsiz texnologiyalar istifadə edilməməsi;
- israfçıl texnologiyalardan istifadə olunması davam edir ki, bu zaman işlədilən təbii ehtiyatların 90%-dən çoxu zərərli istehsalat və məişət tullantıları kimi ətraf mühitə atılır. Eyni zamanda günəş enerjisi, geoterminal və külək enerjisi kimi ən ucuz və təhlükəsiz enerji növlərindən əməli olaraq, istifadə edilmir.

Ekoloji xarakterli fəvqə'l'adə hadisələr

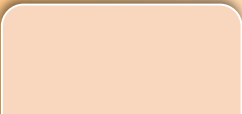
EKOLOJİ XARAKTERLİ FÖVQƏLADƏ HALLAR

Litosferin (torpağın, yerin təkinin və səthinin) vəziyyətinin dəyişməsilə əlaqədar baş verən fəvqəladə hadisələr

Atmosferin (mühitin) tərkibi və xassələrinin dəyişməsilə əlaqədar baş verən fəvqəladə hadisələr

**Hidrosferin (su mühitinin) vəziyyətinin
dəyişməsilə əlaqədar baş verən fəvqəladə
hadisələr**

**Biosferin vəziyyətinin dəyişməsilə əlaqədar
baş verən fəvqəladə hadisələr**

Sosial-siyasi xarakterli fəvqəl'adə hallar

Sosial -mədəni xarakterli

Peşə əlaməti üzrə

Dini əlamət üzrə

Mülkiyyət əlaməti üzrə

Ərazi əlaməti üzrə

Qohumluq əlaməti üzrə

Yaş həddi və digər əlamətlər üzrə

Siyasi xarakterli

Milletlərarası münaqişələr üzrə

Narkotik maddə ticarəti üzrə

Müəşəkkil cinayətkarlıq üzrə

"Kölge" iqtisadiyyatı üzrə

Dövlət böhranı üzrə

Informasiya və digər əlaməti üzrə

Sosial-siyasi xarakterli fəvqəl'adə hadisələrin təsnifatı.

SOSĞAL SĞYASĞ VƏ HƏRBĞ SĞYASĞ XARAKTERLG HALLAR

- 1) Əyalət üzrə baş verən narazılıqlar;
- 2) Hərbi hissələrin, hərbi arsenalından qarət olunmuş silahların əhali arasında yayılması;
- 3) Təsadüfi atom zərbəsinin neytral ərazilərdə partlamasından əmələ gələn narazılıqlar;
- 4) Əhalinin hərbi qornizonlara hücumu.

Ocaqov H.O.
Nağıyev N.T.
Muxtarov R.M